

Ved en Betragtning af det rige Folkemindestof, der er indsamlet i vort Land, sees det snart, at visse Naturting, særlige Lokaliteter eller Bygningsværker af ikke almindelig Slags, fortrinsvis trækker Trosforestillinger eller Sagn til sig. Det er da også letforståeligt, at Kirker og Kirkegårde virker som Sagnmagneter. På viet Grund og i Guds Hus boede usynlige Magter, som ikke måtte forstyrres eller forulempes. Det gjaldt om at stå sig godt med både de gode og de onde Kræfter.

Vi skal nu i det følgende se lidt på, hvad der i Folkemindet er overleveret om vore *Kirkegårde*; det bør dog siges straks, at det er vanskeligt, i Sagnene i hvert Fald, at sondre mellem Kirkegården og Kirkehuset, idet Sagnenes Handling ofte ligesåvel drejer sig om Kirken som om de dodes fredhellige Have. En Folketrosgruppe er det dog muligt ret let at udskille for sig, nemlig Troen på *Kirkegårdsmuldet*, der som viet blev tillagt magiske Kræfter. Det kunde med Virkning anvendes til mange Ting, hvad der skal anføres nogle Prøver på. Kirkegårdsmuld skulde således blandes i Hønsenes Æde, når de ikke vilde søge deres Reder. Kirkegårdsmuld taget efter Solnedgang sammen med seks andre Ting skulde bindes i en Klud om et sygt Barns Hals, men føres tilbage inden Solen staar op, så blev engelsk Syge helbredt. Det blev også bundet om Hornene på et sygt Hoved mod Hekseri. Det kunde ligeledes med Held blive strøet på Koens Ryg eller blive bundet i et Klæde og lagt på Halsen af en syg So. Visse Steder blev der hver Juleaften lagt Muld fra Kirkegården i Krybben til hver Ko. Det blev på *Samsø* Jule- eller Nytårsaften kommet i Krybben for Hestene, så kunde hverken Hekse eller Troldpak gøre dem nogen Skade. En Ko, der havde været til Tyr, kastede man Kirkegårdsmuld over. Det brugtes også mod *Lægedom* såvelsom mod *Trolddom* og *Forhekselse* på Mennesker. Muld fra en frisk Grav var virksom mod Lændepine eller Tandpine, ja også mod Forgørelse. I visse Situationer kunde Kirkegårdsmuldet vise sin særlige Kraft. Med sådant Muld i Lommen kunde man ikke blive udsat for at få sit Syn hvervet (☉: af en klog Mand, så man f. Eks. syntes, at han krøb igennem en Træstamme). Man kunde derimod ved Altergangen se, hvem der var Hekse; thi disse vendte Ryggen til Præsten, når de knælede for Alteret, hvad ellers ingen kunde se. Med noget af Præstens tre Skovfulde Muld på sit Hoved eller i Skoene, kunde man kende Hekse, eller man kunde blive usynlig for disse Væsener; ja, man kunde endog forstå Fuglemål. Med det hellige Muld på sig Nytårsaften kunde man se, hvor mange døde, der i det nye År skulde føres til Kirkegården; Juleaften kunde man ved Muldets Hjælp se dem, der skulde dø i det kommende År, sidde uden Hoved. Man blev altså *synsk*, når man havde Kirkegårdsmuld på sig. Var en Mand i Fare for at blive forgjort, kunde han hjælpes herimod med Kirkegårdsmuld i sin Hat; er han så uheldig at tabe det, får Trolddommen Magt med ham. Som *Elskovsmiddel* var det ejheller at foragte. Man skulde tage tre Håndfulde Jord af den sidste Mandsgrav; dernæst skulde Jorden males tre Gange avet om i Håndkværnen på Gården af Pigen i Elskerens Navn, så kom han i hendes Vold. Det ses altså, at Piger fortrinsvis kunde anvende Muldet til Fremme af deres bedste Ønskers Opfyldelse.

Det meddeles også i Folkeoverleveringen, at Kirkegårdsmuldet kun måtte *lånes*; det skulde bringes tilbage til sin rette Plads igen, ellers måtte der gives Vederlag, f. Eks. en Håndfuld fremmed Jord. Fra Sverige anføres i en Optegnelse, at man skulde

bede om Tilladelse til at tage af Kirkegårdsmuldet, hvad der synes meget naturligt. Almuen bad også de Underjordiske om Tilladelse til at køre Jord væk fra en Gravhøj.

Man vil af ovenstående kortfattede Oplysninger erfare, at Kirkegårdsmuld kunde anvendes til forskellige Ting. Man må nu ikke smile ad slig gammel Vankundighed, men erindre, at Folk forhen ikke havde de Hjælpemidler mod Sygdomme, som vi nu besidder. Hjælpen måtte søges, hvor man ganske rimeligt ventede og sikkert troede, den var at finde: i den viede Jord indenfor det skærmende Kirkedige. Ligeså sikkert, som vi nu ved, at man kan telefonere, se levende Billeder etc., ligeså vis var man i gamle Tider på, at der fandtes Hekse, Midler til at vende Elskovstanker, til at værne sig mod Trolddom (som også var en levende Realitet i Menneskenes Sind) o. s. fr., og til disse Øjemed måtte ifølge hele de gamles Verdensbetragtning Kirkegårdsmuld besidde fremragende hjælpende Kræfter. —

Indenfor *Kirkediget* kunde intet Troldeøj færdes. Blev et Menneske forfulgt af Trolde, Bjærgfolk, Ellefolk eller hvad de nu kaldtes, alle disse Væsener, som tilforn beboede Oldtidshøjene, kunde det blive reddet, hvis det bare nåede at komme over et Kirkedige. Der forefindes en Sagngruppe: „*Alterbægere fra Høje*“, hvori fortælles om en Mand, der får Lov en Aften ved Troidenes Dans mellem de fire gloende Pæle at drikke af deres Bæger. Han hælder imidlertid Bægerets Indhold bag over sin Skulder, herved kom det til at svide nogle af Hestens Hår bort. Derpå red han ad Byen til over Mark og Gærder, medens Troiden (eller Troidene) satte efter ham. Karlen nåede ind på Kirkegården, og der kunde Troidene ikke sætte efter ham. Bægeret gav Karlen til Kirken, og her blev det benyttet til Alterkalk. Sagn om sådanne Alterbægere taget fra Høje er knyttet til Kirker som *Flakkebjerg, Vester Vedsted, Karlslunde, Pedersborg, Sottrup, Sakskøbing, Åstrup, Kallehave, Frørup* ved Nyborg, *Elmelunde, Boslunde, Rise* paa Ærø, *Gestelev* o. fl. Ved en eller anden Kirke kan der være opstået et Sagn af ovennævnte Art om Alterbægeret, hvis Herkomst måske har haft en lidt usædvanlig Historie, og ved Spredning er Sagnet om Bægerets Overdragelse til Kirken af en Mand forfulgt af de underjordiske så blevet knyttet til en hel Række Kirker og Kirkegårde. Og sådan er det jo også gået med alle de andre Vandresagn knyttet til vore Kirker og deres Omgivelser.

Til Kirkegårdene er jo fortrinsvis henlagt Sagn om *Gengangere*. Man har i ældre Tid her i Landet haft en Forestilling om, at ethvert Menneske kunde gå igen, — man måtte i alt Fald handle ud fra den Mulighed; men hvor „levende“ denne Opfattelse har været i senere Tider, kan ikke siges med Bestemthed. Derimod er det sikkert, at Troen på, at *visse* Mennesker under visse Omstændigheder vilde gå igen efter Døden, har været i høj Grad levende ned til vore Dage. Gengangertroen er måske et af de sejgeste, ligesom den er et af de allervigtigste Udslag af den gamle Folketro; Gengangeren har været opfattet som en afgjort Realitet, hvormed man i Grunden altid måtte regne. Der er Exempler fra Sagnverdenen, som synes at indeholde Oplysninger om, at Mennesker undertiden ligefrem *ønskede* at gå igen — for at genere de efterlevende. *J. S. Møller* anfører i sit udmærkede Værk „Fester og Højtider“ (I, 295) et Sagn om den *frugtsommelige Kone*, der ikke havde fået Børnetøj nok med i sin Grav, vilde gå igen og kræve mere; først når dette var bragt hende, fik hun Ro; ofte skal hun også have fået en Flaske med Vand med i Graven.

Ifølge Sagnene optræder Gengangerne oftest i fuld legemlig Skikkelse; de kan tale, slå fra sig, disputere o. s. fr. Gengangere, der i levende Live trættedes og kivedes,

kunde blive ved dermed. Af hvilken Grund en Præst (*C. B. Nissen*) i *Hjembæk* gik igen, fortæller Sagnet ikke, men det må han have gjort; thi den nyankomne Præst (*E. C. Basse*) bad sin Karl om ved Midnatstide den første Torsdag derefter at gå med sig op i Våbenhuset; derfra så Karlen nu den afdøde Præst stå foran Alteret og afhøre den ny Præst, der var gået videre ind i Kirken, og som ikke syntes at kunne klare for sig; da Karlen nu hørte et Skrig, gik han derind og fandt den levende Præst sammensunken på Gulvet; han måtte da bære sin Husbond hjem; efter den Tid var Præstens Stemme nok ikke så god længere; før havde han ellers været skrap til at messe og synge. Karlen, der oplevede dette, har selv fortalt Begivenheden til Meddeleren (se *J. S. Møller I*, 299). – På *Kundby* Kirkegård så Folk et Genfærd endog gå rundt om Dagen og klæge sig og somme Tider lægge Armene på Muren. En Aften befalede Pastor *Gunni Busck*, at hans Ridehest skulde sadles, men ikke bindes. De kunde se, Præsten gik op og ned ad Gulvet inden for Vinduerne, og endelig kom der Bud fra *Kundby* Præst, om Pastor *Busck* snarest muligt vilde komme til ham. Det stod heller ikke længe på, før han var der, og begge Præster gik nu op til Kirkegården om Natten, og fra den Tid hørte man ikke noget til Genfærdet. – Genfærdssagnene knyttet til Kirkegårde er selvsagt ret forskellige i Indhold, idet der kan være forskelligartet Handling og Motivindhold i dem. Således kørte *Mester Lavst* en Aften fra *Århus*. Da han kom til *Trige* Kirke, så han, der var Lys inde i den. Han siger så til Kusken, han skal holde, og så gik *Mester Lavst* (Navn på en Præst fra *Voldum*?) ind i Kirken. Inden han gik, sagde han til Karlen: „Nu bliver du holdende her, og du må ikke køre, inden der kommer en og siger: „Kør nu i Jesu Kristi Navn. Der vil komme flere og forlange af dig, at du skal køre, men du maa ikke“. Der kom også først en og så en anden og sagde: „Kør nu, kør nu!“ og satte sig op ved ham, men han vilde ikke. Endelig kom *Mester Lavst* igen og sagde: „Kør nu i Jesu Kristi Navn“. Men da han vilde til at køre til, kunde Vognen aldrig komme af Steedet. „Kan du nu sætte dig af og lægge det højre Baghjul op bag ved os i Vognen“. Det gjorde han. „Kør nu!“ sagde Præsten, og så kunde han køre. Da de kom hjem, satte Karlen Hjulet på igen, og så gik *Mester Lavst* op på Kirkegården og sagde til nogen: „Følg du med mig“. Karlen kunde imidlertid ingenting se. Så var han deroppe lidt og kom tilbage, og så var al Ting i Orden. – En Sagngruppe: „*Spørgsmål til Døde*“ har flere Sagn knyttet til Kirkegårde. I *Kragelund* Vest for *Silkeborg* hængte en Kone sig ved en Bjælke i en Fåresti. På denne Tid var der en Præst i Sognet ved Navn *Ermandinger* (*C. H. Ermandinger*, 1697–1745, *F. C. Ermandinger*, 1745–1778). Da hun nu var blevet begravet, kom Præsten på den Tanke at mane hende op for at få at vide, hvorledes hun havde det. Han gik da ud og manede hende frem, og hun kom som en sort Ånd opover ham. På Spørgsmålet, hvorledes hun havde det, svarede hun, at hun havde det godt, når det bare ikke var Skrækken for Dømedag. – En af *Evald Tang Kristensens* Meddelere, *Jørgen Hansen*, fortalte, at hans Bedstefaders Fætter havde fortalt, at han gik op på *Grejs* Kirkegård en Gang for at tale med sin afdøde Fader, der ingen Ro kunde få i Graven. Så hører han af Faderen, at det er en Pengesag, han ikke fik ordnet, der lå ham så hårdt på Sinde, og hvis den kunde ordnes, kunde han få Ro. Sønnen gjorde det også, og man hørte aldrig mere til det Genfærd. –

(Fortsættes).

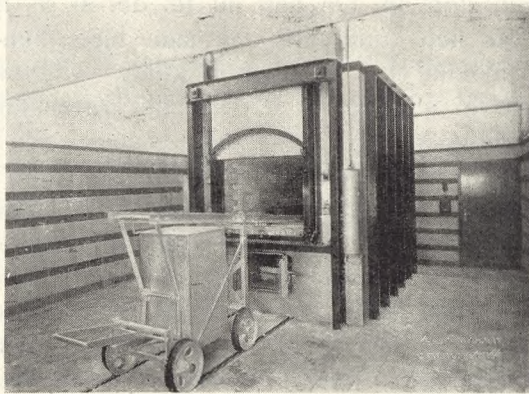
paakastelsen foregaar paa Platformen foran Bygningen, og herfra sænkes Kisten ved en Elevator ned i Krematorierummet. Selve Bisættelsestidligere finder, i Lighed med Forholdet ved almindelige Begravelser, Sted i en af Byens Kirker, hvis der da i det hele taget skal være kirkelig Medvirkning.

Krematoriebygningen, der altsaa kun indeholder Brændingsrummet, er kobbertækket og med grovpudsede Mure. Paa Bygningens Forside springer Taget saa langt frem, at der dannes en Nische. Nischens Bagvæg er dekoreret med et forgyldt Kors flankeret af to Engleskikkelser. Dette Arbejde er udført af Billedhuggeren *Erik Cohrt*.

Urnegaardene er tilsluttet Bygningens Langsider og er forsænkede. Urnepladserne er i to Etager med nederste Etage ca. 80 cm. over Gulvet. I hver Urnegaard er der 200 Urnepladser og paa hver Urneplads kan indsættes to Urner. Mindepladerne, der skal anbringes efterhaanden som Urnerne indsættes, skal være af et uigennemsigtigt Materiale og skal godkendes af Kirkegaardsinspektøren før Opsætningen. Urnegaardens Mure og Murene omkring Ceremonipladsen er grovpudsede, ligesom Krematoriebygningen og alle Mure er malet i en smuk blaagraa Tone. Langs alle Mure er plantet Pude- og Trædeplanter samt en Del stedsegrønne Smaabuske.

Som Ramme omkring Bygning og Ceremoniplads er plantet Lindehække og Allé-lind, der efterhaanden skal klippes sammen, saa de danner Stammehække. Langs Lindehækkene er udlagt Urnegravsteder i Størrelsen 1,5×1,0 Meter.

I hvert Gravsted maa indenfor en 10-aarig Periode nedsættes indtil 4 Urner. Løvrigt er det Mening, efterhaanden som der bliver Brug for det, at anvende Area-lerne paa begge Sider af Krematoriet til Urnehaver. I Krematoriets Indre findes som allerede nævnt kun Brændingsrummet samt et mindre Arbejdsrum. Brændingsrummet er højt og luftigt, og Vægge og Gulve er klinkeklædte. Ovn, der er gasfyret, er konstrueret af Ingeniør *Markussen*, Helsingør. Elevatorsystemet, der drives ved Vandtryk, er leveret af A/S *H. P. Philipsen*, Slagelse.

35.

Tro og Sagn om Kirkegårde.

Af August F. Schmidt.

(Fortsat fra Side 24).

Vi skal høre endnu et Par Vidnesbyrd af Sagnenes Mangfoldighed om Kirkegårdene som *Spøgersteder* (også hentede fra *Evald Tang Kristensens* „Danske Sagn“ V, 1. og 2. Række). På *Låstrup* Kirkegård gik således en oppe hver Nat og jamrede sig og græd. Folk mente, det var en, som ikke kunde få Ro i sin Grav. Så gik den kloge Mand i *Låstrup*, *Mads Degn*, derop en Nat og talte med ham, og siden den Tid så de aldrig mere til Skikkelsen. — Der var en Degn i *Vrovø*, som hed *Ravn*; han vilde en vis Aften gå op og se, hvordan *Ka' Rundenom* kunde ryste Muldet af sig, når

35. Ovnrum i Odense Krematorium.

hun stod op. Da han nu fik det at se, blev han lige godt ræd og skyndte sig alt, hvad han kunde, for at komme hjem, han boede tæt neden for Kirkegårdsdiget. Men hun kom efter ham. Hun skulde rigtignok runden om Kirken tre Gange, men kom endda så tidlig, at han lige fik Døren lukket, inden hun kom til den. Så tog hun Hunden og tarsk på Døren med, så den helt kom af med Livet. – Det er helt utroligt, hvad Sagnene fortæller. Vi må høre Sagnet fra *Tåning Kirkegård*: Her kom to døde op af Graven og sloges saa gevaldig. Man så dem tit gøre det. Så lejede Folkene en til at sidde i et Træ og se efter, om han kendte, hvem det var. Så kommer først den ene rendende hen til Træet, og så siger han: „Sidder du der, Tøndehavre“. Men han bliver ved at sidde og siger ingen Ting. Så render den hen igen til den anden, og de slås atter på Kraft. Han kommer nok en Gang rendende derhen: „Ramte a' ham ikke godt?“ Jo, men hvad skulde det betyde, at de sådan sloges? Jo, han skyldte ham 24 Skilling, imens han var levende, og dem havde han aldrig betalt ham, den Gæld var det nu, han skulde have Prygl for. „Ja, hen så og giv ham noget mere“, og så ham ned af Træet og strøg af hjem ad. Nu havde han fået det at vide, han kunde. –

Det var ikke tilladt at udføre, hvad som helst på en Kirkegård, der trods alt dog var et Sted, hvorover der var lyst Fred. Et Sagn herom er i så Henseende helt oplysende. Meddelelsen Jens Jensens Fader og Degnen i *Falslev* (Randerseggen), Kræn Skyt, gik meget på Jagt om Natten efter Brokke og Ildere. En Nat havde de slet ingen Ting fanget, og da de så kom forbi *Vindblæs Kirkegård*, kom Hundene efter en Ilder, der smut ind på Kirkegården. De bag efter den, men så gav det et Rabalder i Kirken, te det var, ligesom hele Kirken skulde have vælt. Så siger Kræn Skyt: „Her skal vi ikke være længere, for her har vi ikke noget at bestille, når vi går på Jagt“. –

Ja, med dette sidste troværdige Sagn skal jeg så denne Gang afslutte Fremlæggningen af folkloristisk Stof vedrørende vore Kirkegårde. Hovedparten af de hartad talløse Optegnelser, der forefindes om Emnet – dels i trykte Værker, dels i Dansk Folkemindesamlings Arkiv –, er selvsagt ret ensartede, selvom de enkelte Meddelelseres Fortællemaåde ofte kan være af en udmærket oplivende Virkning. Typerne er stort set få i Tal. Flest Sagn kan indgå i Typer vedrørende Gengangere. – Ja, så kunde man også omtale *Sagn om Gravsten* (heri ofte personalhistoriske Elementer) og Sagn om *store Sten* kastede efter Kirker. Flere af de kæmpekastede Sten ligger nemlig tæt ved Kirker, angives indsat i Kirkegårdsdiger o. s. v. (se min Bog „Danmarks Kæmpesten“ 1933). Endvidere kunde omtales *hellige Kilder*, hvoraf adskillige findes ved eller på Kirkegårde (se min Bog „Danmarks Helligkilder“ 1926), ligesom der også kunde skrives om *særlige Træer* med Sagn og Tro knyttet til. Om sådanne Kirkegårdstræer foreligger et ikke særlig stort, men særdeles spredt tilgængeligt Materiale. Forhåbentligt lykkes det *Johannes Tholle* eller en anden flittig Mand at få Hold på dette Stof engang. I det store, prægtige Værk om Danmarks Kirker, som Nationalmuseet udgiver, findes kortelig omtalt, hvilke Kirker, der har hellige Kilder i deres Nærhed, ligesom der også forekommer andre Folkemindeoplysninger i Værket, men et fuldstændigt Arbejde om vore Kirker og Kirkegårde i Sagn og Tro har vi dog ikke. I et sådant skulde alle Sagtyperne og Trosforestillingerne opstilles systematisk, og hver enkelt Sagn- og Trosmotiv skulde gøres til Genstand for en detaljeret Undersøgelse, så man havde Rede på alle Dele angående Kirkernes og Kirkegårdenes store Betydning i vort Folks Tro og Digtning.